

UCHWAŁA

Dnia 28 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Antoni Górski (sprawozdawca)

SSN Bogumiła Ustjanicz

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa K. P. przeciwko J. K. i M. W.
o uznanie czynności za bezskuteczną,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 28 stycznia 2016 r.
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w K.
postanowieniem z dnia 20 października 2015 r.,

"Czy w sytuacji, gdy osoba trzecia rozporządziła uzyskaną od dłużnika korzyścią w warunkach określonych w art. 531 § 2 k.c., a wierzyciel ubezskutečnił czynność między dłużnikiem a osobą trzecią w drodze skargi pauliańskiej, termin o którym mowa w art. 534 k.c. należy liczyć od daty czynności między dłużnikiem a osobą trzecią czy od daty czynności między osobą trzecią a "osobą czwartą"?"

podjął uchwałę:

Po uznaniu przez sąd bezskuteczności czynności prawnej dłużnika z osobą trzecią z powodu pokrzywdzenia wierzyciela, termin do wystąpienia z żądaniem uznania bezskuteczności czynności rozporządzającej korzyścią między osobą trzecią, a osobą czwartą (art. 534 k.c.) liczy się od daty jej dokonania.

UZASADNIENIE

Przedstawione przez Sąd Apelacyjny zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego:

Dłużnik J. K. i jego żona K. w umowie z dnia 1 lutego 2000 r. aneksowanej w dniu 22 kwietnia 2000 r. dokonali częściowego podziału ich majątku wspólnego w ten sposób, że dłużnik przeniósł na rzecz swojej żony należące do niego udziały w kilku nieruchomościach. Wierzyciel, którym była D. S.A., zaskarżył tę czynność akcją paulińską skierowaną przeciwko K. K. Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 21 kwietnia 2005 r. uwzględnił powództwo, a Sąd Apelacyjny w dniu 23 stycznia 2008 r. oddalił apelację pozwanej od tego wyroku. W trakcie postępowania międzyinstancyjnego pozwana K. K. (osoba trzecia w rozumieniu art. 527 § 1 k.c.) zbyła na rzecz M. W. („osoby czwartej” w rozumieniu art. 531 § 2 k.c.) prawa uzyskane od dłużnika na podstawie umów z 1 lutego i 22 kwietnia 2000 r. M. W. darował te prawa J. K. („osobie piątej” w rozumieniu art. 531 § 2 k.c.) umową z dnia 31 stycznia 2008 r.

Powódka – nabywczyni wierzytelności - w pozwie skierowanym przeciwko M. W. i J. K. wniosła o uznanie za bezskuteczne w stosunku do niej tych transakcji dokonanych pomiędzy osobami trzecią i czwartą oraz pomiędzy czwartą i piątą.

Wyrokiem z dnia 22 grudnia 2014 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo z powodu upływu pięcioletniego terminu z art. 534 k.c. Uznał bowiem, że termin do wystąpienia ze skargą paulińską przeciwko osobie czwartej i następnym należy liczyć od daty czynności dłużnika z osobą trzecią, czyli od daty pierwszej czynności fraudacyjnej, tj. od czynności dokonanych w lutym i kwietniu 2000 r. Skoro pozew w sprawie wniesiony został w dniu 16 września 2010 r., objęte nim roszczenie paulińskie podlegało oddaleniu, jako sprekludowane.

Rozpoznając apelację powódki od tego orzeczenia, Sąd Apelacyjny powziął wątpliwość prawną, którą przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 k.p.c. w formie następującego zagadnienia prawnego: czy w sytuacji, gdy osoba trzecia rozporządziła uzyskaną od dłużnika korzyścią w warunkach określonych w art. 531 § 2 k.c. a wierzyciel ubezskutekcił czynność między dłużnikiem a osobą trzecią w drodze skargi paulińskiej, termin o którym

mowa w art. 534 k.c. należy liczyć od daty czynności między dłużnikiem a osobą trzecią, czy od daty czynności między osobą trzecią a „osobą czwartą”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Pomimo doniosłości prawnej i społeczno – gospodarczej przedstawionego zagadnienia prawnego, nie było ono dotychczas przedmiotem pogłębionych wypowiedzi Sądu Najwyższego ani doktryny. Wprawdzie w uzasadnieniu wyroku z dnia 12 kwietnia 2012 r., II CSK 448/11 (OSNC – ZD 2013 r., nr 4, poz. 69) Sąd ten stwierdził, że termin z art. 534 k.c. biegnie od daty czynności dłużnika, a nie od dat późniejszych rozporządzeń korzyścią, ale była to jedynie uwaga poczyniona na marginesie zasadniczych rozważań. Jej lakoniczność usprawiedliwiało to, że w tamtej sprawie nie został dochowany pięcioletni termin do zaskarżenia pierwszej czynności fraudacyjnej, tj. dokonanej przez dłużnika z osobą trzecią. Tymczasem stan faktyczny w niniejszej sprawie jest odmienny, gdyż pierwotny wierzyciel uzyskał wyrok sądu o ubezskutecznieniu czynności prawnej działanej z jego pokrzywdzeniem przez dłużnika na rzecz osoby trzeciej, a do rozporządzenia uzyskaną korzyścią przez osobę trzecią na rzecz osoby czwartej i dalszych rozporządzeń dokonanych w warunkach określonych w art. 531 § 2 k.c., doszło po upływie pięcioletniego terminu od pierwszej czynności fraudacyjnej dłużnika. Dlatego też przytoczona wypowiedź Sądu Najwyższego ze sprawy II CSK 448/11 nie może być tu przesądzająca.

Przechodząc do analizy przedstawionego zagadnienia prawnego, trzeba rozpocząć ją od przywołania treści art. 534 k.c. Stanowi on, że uznania czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela za bezskuteczną nie można żądać po upływie lat pięciu do daty tej czynności. Wykładnia językowa upoważnia do stwierdzenia, że przepis ten nie ogranicza się do ustanowienia terminu dla akcji paulińskiej wierzyciela skierowanej tylko przeciwko nielojalnemu dłużnikowi. Jego formuła jest bardziej ogólna i na tyle pojemna, że należy uznać, iż dotyczy także terminu w jakim wierzyciel może kwestionować na podstawie art. 531 § 2 k.c. czynność fraudacyjną osoby trzeciej, która dokonała rozporządzenia uzyskaną korzyścią na rzecz osoby „czwartej”. Użyte bowiem w tym przepisie określenie „od daty tej czynności” należy rozumieć w ten sposób, że dotyczy ono każdej kolejnej czynności rozporządzającej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela,

a nie tylko czynności pierwszej, działanej między dłużnikiem a osobą trzecią. Za takim rozumieniem tego przepisu przemawia także wykładnia systemowa. Jest on umieszczony na końcu tytułu X księgi trzeciej kodeksu cywilnego, wieńcząc niejako jego jurydyczną treść. Skoro mowa jest w tym przepisie ogólnie o terminie dla dochodzenia przed sądem uznania czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela za bezskuteczną, liczoną od daty czynności fraudacyjnej („tej czynności”), należy przyjąć, że ustanowiony tam pięcioletni termin dotyczy każdej czynności działanej z pokrzywdzeniem wierzyciela, a więc zarówno tej między dłużnikiem a osobą trzecią (art. 527 § 1 k.c.), jak i czynności rozporządzającej między osobą trzecią a osobą „czwartą” (art. 531 § 2 k.c.). Czynienie rozróżnień w tym przedmiocie nie znajduje semantycznego i racjonalnego uzasadnienia.

Za liczeniem pięcioletniego terminu do dochodzenia roszczenia z art. 531 § 2 k.c. od daty dokonania czynności rozporządzającej przez osobę trzecią przemawiają też argumenty natury funkcjonalnej i aksjologicznej. W orzecznictwie i w doktrynie panuje zgoda co do tego, że celem przepisów regulujących instytucję skargi paulińskiej jest umożliwienie wierzycielowi zaspokojenia jego wierzytelności, kiedy dłużnik zachowuje się w sposób nielojalny i wyzbywa się majątku, utrudniając w ten sposób lub uniemożliwiając wierzycielowi egzekucję. Dotyczy to także sytuacji, kiedy kolejni uczestnicy czynności rozporządzających korzyścią uzyskaną od dłużnika działają w sposób nierzetelny, z pokrzywdzeniem wierzyciela. Uznanie, że bieg terminu zawitego z art. 534 k.c. należy liczyć dla każdej czynności o charakterze fraudacyjnym zawsze od daty dokonania czynności przez dłużnika mogłoby czynić ochronę wierzyciela w znacznej mierze iluzoryczną. Stwarzałoby bowiem dłużnikowi oraz działającym w porozumieniu z nim innym osobom możliwość skutecznego organizowania procederu „ucieczki z majątkiem” w drodze częstych, kolejnych rozporządzeń rzeczą czy prawem, które wyszły z majątku dłużnika - aż do upływu tego terminu. Dawałoby też zachętę do nielojalnego zachowania się pozwanego w procesie ze skargi paulińskiej, polegającego na dążeniu do przedłużania postępowania w celu maksymalnego skrócenia czasu pozostałego wierzycielowi do zaskarżenia kolejnej czynności rozporządzającej działanej z jego pokrzywdzeniem. Zapobiec takim manipulacjom może przyjęcie,

że termin z art. 534 k.c. biegnie indywidualnie od daty każdej czynności prawnej mającej na celu pokrzywdzenie wierzyciela. Zapewnia to realną ochronę wierzyciela, a tym samym realizację podstawowego celu skargi pauliańskiej, jako instrumentu umożliwiającego wierzycielowi ubezskuteczenie niełojalnych działań dłużnika. W związku z tym należy przyjąć, że przewidziana w art. 531 § 2 k.c. możliwość rozszerzenia działania tej skargi na osoby, których nie łączy z wierzycielem żaden stosunek materialnoprawny (osoby trzecie i kolejne) jest dopuszczalna pod warunkiem zaskarżenia przez wierzyciela w tym terminie czynności fraudacyjnej dłużnika.

Z podanych przyczyn orzeczono jak w uchwale, ograniczając jej treść, zgodnie z wiążącym zakresem pytania prawnego, do kwestii terminu do zaskarżenia czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela między osobą trzecią a osobą „czwartą”.